

sissejuhatus

18. sajandi teisel poolel arenes Prantsusmaal välja uus stiil, mis võttis oma eeskujud otseselt antükkunstist. Seda nimetatakse **klassitsismiks**.

Osa prantsuse klassitsismi tekkepõhjustest on ühiskondlikku laadi. Kuninga ja aadlike poolt soositud, kergemeelset ajaviidet väljendavale rokokoole seadis kodanlus vastu oma, tõsisema ja rangema kunsti.

Kui 1789. aastal puhkes **Suur Prantsuse Revolutsioon**, asus klassitsistlik kunst ülistama revolutsiooni. Hiljem aga, kui kindral **Napoleon Bonaparte** aastal 1804 end keisriks kuulutas, hakati klassitsistlikus kunstis väljendama Prantsuse keisririigi suurust ja sõjalisi võite.

Klassitsistlikud traditsioonid olid prantsuse kunstis ka enne väga tugevad, tuletame meelde 17. sajandi kunsti, nn. **vanaklassitsismi**. Prantsusmaal ja Inglismaal nimetataksegi käesolevat stiili seetõttu '**neoklassitsismiks**'.

Jäljendati antiikkunsti, sest antiikset ühiskonda peeti ideaalseks. Teine põhjus antiikajastu matkimiseks oli see, et 18. sajandil oli saadud selle kohta palju uusi teadmisi, näiteks Itaalias korraldatud **Pompeji** väljakaevamistel. Nii saidki mitmete kunstiajaloolaste uurimused, näiteks **Johann Joachim Winckelmanni "Antiikkunsti ajalugu"** aluseks tõelisele üleeuroopalisele antiigivaimustusele.

Klassitsismi põhinõueteks olid "õilis lihtsus ja vaikne suurus". Kunst pidi olema õpetlik, ülistama vourusi ja võitlema pahede vastu.

Tavaliselt jagatakse klassitsism kahte perioodi:

1. **Varaklassitsism** - kuni aastani **1800**.
2. **Kõrgklassitsism** - pärast seda.

Prantsuse klassitsismi periodiseeritakse tavaliselt järgmisel moel:

1. **1760-1790 - Louis XVI stiil**
2. **1790-1800 - Direktooriumi stiil**
3. **1800-u. 1820 - ampiirstiil** (tuleneb prantsusekeelsest sõnast 'empire'- keisririik)

Lõppu on raske määratleda, sest klassitsism juurdus nõ. ametliku kunstina, seda soositi terve 19. sajandi jooksul nii valitsusringkondades kui kunstiakadeemiates. Viimastelt on pärit ka hilisem nimetus "**akademism**".

Hilisemad kunstivoolud nagu romantism, realism, impressionism jt. on ühel või teisel moel mäss akadeemilise kunsti vastu. Klassitsism on ka viimane kunstistiil, mis võrdsest hõlmas kõik kunstiharud.

Arhitektuur

Klassitsistlik arhitektuur levis kogu Euroopas ja väljaspool selle piiregi. Kõige tavalisemad ehitised olid sümmeetrilised, suurte siledate seinapindadega, fassaadi keskosa meenutas kreeka templi otsakülge - seal eendus sammastik, mida ülal kroonis kolmnurkne viil. Selliseid hooneid kerkis igas vähegi suuremas linnas. Klassitsistlikku stiili on üldse armastatud kasutada esindushoonete püstitamisel Oma lihtsa ja range välisilme ning enamasti soodsa asendiga linnapildis jätavad nad küll kõledavõitu, kuid mõjuka ja suursuguse mulje.

Pierre Vignon. Madeleine'i kirik

Jean Francois Chalgrin. Tähe triumfikaar

Jacques Germain Soufflot. Pantheon

Antiik-aegsete ehitiste matkimisel mindi isegi nii kaugele, et näiteks **Pariisi Madeleine'i kirik** kavandati päris kreeka templi koopiana - seejuures ka ilma akendeta. Palju loodi tol ajal täiesti praktilise otstarbega ehitisi, igasuguseid auvärvaid, võidukaari jms., näiteks **Tähe võidukaar** Pariisis. Võimsana kõrgub see keset avarat ümmargust väljakut, kust hargnevad kaksteist laia avenüüd. Kolmas klassitsistliku ehituskunsti suurteos Pariisis on **Pantheon**. Seda kõrge kupli ja saledate korintose sammastega hoonet kasutatakse Prantsusmaa suurmeeste matusepaigana.

Valge Maja Washingtonis

Kapitoolium

Klassitsistlik stiil jõudis ka vastisesesivunud **Ameerika Ühendriikidesse**, maailma tuntuim klassitsistlik hoone on ilmselt presidendi residents **Valge Maja**, samuti Kongressi hoone **Kapitoolium** Washingtonis.

Peterburi panoraam

Andrejan Zahharov. Admiraliteedi hoone

Peterburi Paleeväljaku ansambel

Suurejoonelisi ehitisi loodi Venemaal. Veel praegugi annavad **Peterburi** keskosale ilme klassitsistlikud hooned: **Admiraliteedihooned**, mille terav kullatud tornitipp paistab kaugele piki kiirtevihuna torni juurest algavaid tänavaid, ning palju teisi.

Johann Wilhelm Krause.
Tartu Ülikooli peahoone

Riisipere mõis

Saku mõisa interjäär.

Eestist tuleb mainida eelkõige **Tartu Ülikooli** kuuesambalise fassaadiga peahoonet. Tartu oli üldse rikas klassitsistlike ehitiste poolest, kuigi neid püstitati ka teistes linnades, samuti maal, näiteks esinduslikud **mõisahooned Riisiperes**, Sakus, Kolgas ja mujal.

Tiiu Viirand, "Kunstiraamat noortele" ; kirjastus "Kunst", 1984.

Skulptuur

Klassitsistlik skulptuur sõltus täielikult antiikeeskujudest. Oma sileda marmoripinna ning selgelt väljajoonistuva siluetiga mõjuvad inimesi kujutavad skulptuuriteosed kuidagi jahedalt, nad on enesestõmbunud, tagasihoitud žestidega, rõivastatud antiigipäraselt või siis hoopis rõivasteta. Idealiseeritud näojoonte ja eriti just sirge "kreeka" nina tõttu on nad omavahel üsna ühte nägu. Antiiksammastena pikad ja saledad on naiste staatuad. Teoste teemad on enamasti ammutatud antiikmütoloogiast; isegi oma kaasaegseid portreeterides panid kunstnikud need antiikangelasi etendama.

A. Canova. Cupido ja Psyche

A. Canova. Veenus

B. Thorvaldsen. Ganymedes

Canova

Thorvaldsen

Kuulsamad kujurid olid itaallane **Antonio Canova** (1757-1822) ning taanlane **Bertel Thorvaldsen** (1768-1822), kes lähtusid oma loomingus vaid antiiksetest iluideaalidest.

Skulptuuri rakendati ka ehituses. Reljeefid katsid viile fassaadide kohal, auvärvavaid kroonisid skulptuursed rakendid. Eriti levinud olid ühiskondlikel hoonetel, monumendialustel, võidukaartel ja muudel ehitistel reljeefsed kaunistused lippudest, odadest, kilpidest, hellebardidest ja teistest sõjariistadest, nn. trofeekimbud. Algselt pidid need sümboliseerima võidetud lahinguid ja edukaid sõjaretki.

Tarbekunst

Varaklassitsistlikus, nn. **Louis XVI stiilis** tugitool

Kõrgklassitsistlikus, nn. **ampiirstiilis** kummut

Ka see kunstiharu püüdis järgida antiikseid eeskujusid. Rokokooliku kerguse ja mänglevuse vahetasid välja rangemad ja sirgemad vormid. Moodi tulid majesteetlikud lõvi- või kotkapeaga lõppevad toolileenid, ümmargused toolikorjud, looma- või kulli jalga kujutavad mööbljalad. Ornamentid olid taas sümmeetrilised - rippuvad vanikud, lillepärsjad, rosetid, urnid ja muu Pompeji seinamaalidelt ülevõetu.

Tiiu Viirand, "Kunstiraamat noortele" ; kirjastus "Kunst", 1984.

Maalikunst

Maalikunstile antiikajast eeskujude leidmisega oli kunstnikel õige suuri raskusi, sest neid peaaegu polnudki. Nii hakati ka siin jälgendama antiikskulptuuri. Kõik piirjooned ja inimeste kehavormid maaliti hoolikalt välja, värvide iseseisvat osa ei rõhutatud. Need on enamasti tuhmivõitu, kantud pildi pinnale ühtlaselt, ilma varjunditeta.

Tavaliselt kujutati maalidel kangelaslikke stseene antiikajast, mida aga püüti seostada oma kaasaja sündmustega - niisuguste maalide sisust arusaamine nõuab vastavaid eelteadmisi. Teosed pidid olema õpetlikud ja eeskujuandvad. Enamasti näeme klassitsistlikel maalidel ühtlase heleda valgusega ülekallatud ruumi, kus seisavad skulptuuridena üllastesse poosidesse tardunud inimesed, mõjudes lõppkokkuvõttes ikkagi tühjalt ja tehtult. Teine suurem alaliik klassitsistlikus maalil oli portree, kuid seegi jäi tihti oma liialdatud joonistuslikkuse ning idealiseerimise tõttu kuivaks ja elukaugeks

David. Horatiuste vanne

David. Marat' surm

David. Proua Recamier

David

Klassitsistliku maali peamine meister oli prantslane **Jacques Louis David** (1748-1852). Tema tuntuim teos on "Horatiuste vanne", milles esmakordselt on täielikult ellu viidud klassitsismi põhiohjad: Maali sündmustik pärineb Rooma ajaloost. Näeme sel Horatiuste perekonnast pärit noormehi, kes vannuvad oma vanale isale vapralt võidelda vaenlaste vastu. Murest murtuna jälgivad seda stseeni noormeeste naised ja õed. 1789. a. revolutsiooni eel nähti selles maalil üleskutset kodanikuvaprusele. David läks innukalt kaasa revolutsiooniga, näiteks lõi ta maali vannisoleku ajal reetlikult mõrvatud revolutsiooni juhust Marat' st.

David. Napoleoni kroonimine

Napoleoni võimuletulekul läks kunstnik üle keisri pooldajate leeri, luues hiigelsuuri maale keisri ülistuseks. Näiteks on tema "Napoleoni kroonimine" üle 6 meetri kõrge ja üle 9 meetri lai. Tänapäeval pakuvad need õõnsalt paatotslikud teosed aga üpris vähe, hoopis kõrgemalt hinnatakse nüüd Davidi loodud portreid.

Ingres. Preili Riviere

Ingres. Suur odalisk

Ingres. Preilid
Montagu'd

Jean Auguste Dominique Ingres (1780-1867) jäi oma pika elu lõpuni truuks klassitsismile. Ta oli haruldane joonistaja, samuti lõi ta väga kauneid portreid ja naisakte idamaises ümbruses (aktiks nimetatakse kunstis alasti inimest kujutavat teost).

Kopeerimise, elukauguse ja liiga rangete reeglite tõttu oli klassitsism 19. sajandi keskpaigaks muutunud juba ilmseks piduriks kunsti edasisele arengule. Siiski andis ta väga visalt ruumi nendele uutele suundadele, mis tema kõrval olid juba tärganud. **Akademistide** vastu võitlesid vihaselt nii romantikud, realistid kui impressionistid.

Jean Leon Gerome.
Orjaaksjon

Alexandre Cabanel. Venus

Adolphe William
Bougureau. Kevad

Tiiu Viirand, "Kunstiraamat noortele" ; kirjastus "Kunst", 1984.

Klassitsism oma liiga rangete ettekirjutustega ning külma kaalutletusega hakkas paratamatult vastuseisu tekitama nendes kunstnikes, kes tahtsid kunstis väljendada eelkõige oma tundeid, elamusi ja meeleolusid ning rakendada oma fantaasiat. Vastukaaluks klassitsismi antiigihaalusele suunasid need kunstnikud tihti oma pilgu keskaega või siis võõrastesse eksootilistesse paikadesse, eriti Idamaadele. Tänu kunstnike sellisele romantilisele, s. t. unistuslikule, luulelisele meelelaadile arenes just maalikunstis umbes 19. sajandi II veerandiks välja suund, mida nimetatakse **romantismiks**. Taaselustus vahepeal unarusse jäänud maastikumaal, õitsele puhkes ajaloomaal, paljud kunstnikud võtsid oma tööde ainestiku romantilistest kirjandusteostest. Romantismile olid eelkäijaks saksa ja inglise maastikumaal.

Constable. Salisbury katedraal

Turner. Matus merel

Turner. Vihm, aur, kiirus

Constable

Turner

Looduses peituvat salapära ja hetkeliselt mööduvaid meeleolusid väljendasid inglased **John Constable** (1776-1857) ja **William Turner** (1775-1851). Nii Constable'i mahlaka rohelsega lihtsates maastikupiltides kui ka Turneri udusse ja pilvedesse mähkunud merevaadetes on värsket elavat pintslitööd, valguse ja värvide võbelust sel määral, et neilt võisid mandri-Euroopa kunstnikud õppida isegi veel 19. sajandi lõpupoolel.

C. D. Friedrich. Kaarnapuu

C. D. Friedrich. Rändur udumere kohal

Friedrich

Sakslane **Caspar David Friedrich** (1774-1840) lõi lai, selge läbipaistva õhuga ja nagu kuivalt maalitud maastikupanoraame. Avara muutliku taeva all kõrguvad tal teravaokkalised nulud, väänlevate okstega tumedad tammed, kerkivad nukrad gooti akendega varemed, mere hämarusest lähenevad salapärases vaikuses laevade purjed, hardas imetluses seisavad paarid kuuvalguse või loojangupuna ees.

Tõelised romantismi suurmeistrid töötasid **Prantsusmaal**. Tihedamalt kui mujal oli romantism seal seotud poliitiliste sündmustega ning peegeldas kunstnike pettumust oma kaasajas. Prantsuse romantismi esikteoseks on noorelt surnud maalija **Theodore Gericault** (1791-1824) "Meduse'i parv". See kujutab merehädalisi hukkunud laevalt nimega "Meduse", kui need püüavad endast märku anda kauguses mööduvale laevale. Rahutu ülesehitus ning ärev, pingeline meeleolu iseloomustavad seda maali. Need on

õigupoolest omadused, mis kuulusid juba 17. sajandi barokkmaalile ning nüüd romantikute poolt uuesti ellu äratati.

Gericault. "Meduse'i" parv

Delacroix. Chiose veresaun

Delacroix. Vabadus viib rahva barrikaadidele

Romantismi tähtsaim esindaja oli prantslane **Eugene Delacroix** (1798-1863). Tema noorpõlveteos, kreeklaste vabadusvõitluse ainealine "Chiose veresaun" sai endale pilkenimeks "maalikunsti veresaun" - siin ilmnis selgesti vaen, mida ametliku kunsti pooldajad tundsid iga uudsema mõtte vastu kunstis. 1830. aastal, kui taas revolutsioonilaine üle Prantsusmaa veeres, tähistas Delacroix seda suure revolutsiooni ülistava maaliga "Vabadus viib rahva barrikaadidele". Vabadust kehastab seal sini-valge-punast trikoloori ja revolutsionääride punast früügia mütsi kandev naine.

Delacroix. Alžeeria naised

Delacroix. Taillebourg'i lahing

Delacroix' teosed on rahutud, maalilised ning täis tugevaid tundeid. Liikumismuljet manavad esile lehvivad lipud, ratsude lendlevad lakad, taevas tormavad pilved või suitsujoad ja tuules voogavad rüüd. Oma tõelise laadi leidis Delacroix pärast Põhja-Aafrikas viibimist. Seal nähtud värvikas elulaad, hele päikesepaiste, tugevad valguse ja varju kontrastid, võõrapärased näod ja rõivad - kõik leidsid tee ta töödesse. Delacroix maalis ratsutavaid araablasi, lõvi jahti, naise haaremi trellide taga. Kõikides neis töödes tarvitas ta erilise vabadusega värve, tihti kasutas ta neid puhtalt, eriti sageli kõrvuti lõõskavat punast ja säravrohelist. Delacroix' värvikasutus sai hiljem eeskujuks paljudele 19. sajandi lõpupoole maalijatele.

Goya. Markiis de Solana

Goya. Uinuv mõistus sünnitab koletisi. Sarjast

Goya. Saturnus õgib oma lapsi

"Los Caprichos"

Romantilisi jooni oli kohati ka hispaanlase **Francisco Goya** (1746-1828) loominguks. See kunstnik oli aga nii omapärane ning iseseisev, et ühegi stiiliga teda päris lõplikult seostada ei saa. Ta alustas rokokoolike portreedega, hilisemates töödes jõudis aga armutu tõetruuduse ja võimsate fantaasiapiltide loomiseni. Pärit oli Goya vaesest taluperest, kuid tõusis soositud õukonnamaalijaks. Ta oli niivõrd suur kunstnik, et võis endale isegi lubada maalidel varjamatult esile tuua kuningliku perekonna piiratust, rumalust ja inetust. Süngeid muljeid rahvasõjast Prantsuse vägedega kujutas Goya suures graafikasarjas "Sõjakoledused". Juba varem oli tal valminud sari "Los Caprichos" ("Kapriisid"), kus kehastuvad mitmesugused kohutavad ja võikad nägemused, mis usus, ebausust ja inkvisitsioonikartuses kasvatatud hispaanlase peas iganes võivad sündida.

Skulptuuris ei loodud kuigi palju kõrgetasemelisi romantilisi teoseid. Ainsa skulptorina olgu siin mainitud prantslane **Francois Rude** (1784-1855). Tema sõdalastega reljeef Pariisi Tähe võidukaarel kannab sama nime prantsuse revolutsioonilaulu "Marseljeesiga" ning väljendab samuti revolutsioonilist paatost.

Rude. Marseljees

Romantiline suhtumine minevikku, eriti keskaega, jõudis tollal ka **arhitektuuri**. Inglismaalt sai alguse gootika jäljendamine. See suund ehituses, tuntud **neogootika** (ka pseudogootika) nime all, on küll peen, kuid samas siiski veidi hingetu ja kuiv. Keskaegsete kindluste juurest mehaaniliselt üle võetud tornikesed ja sakilised laskeavad katuseservades olid kaotanud oma mõtte, tsemendist valatud kaunistused ei suutnud võistelda keskaegsete kiviraidurite hingestatud loominguks.

Parlamendihoone Londonis. **Neogootika**.

Neuschwansteini loss Baieris, Saksamaal. **Neoromaani stiil**.

Charles Garnier. Suur Ooper Pariisis. **Eklektiline stiil**.

Hakati ära kasutama ka teiste ajastute ehituspärandit, kuid seda tehti süsteemitult, haarates natuke ühest stiilist, natuke teisest ning tihtipeale ei tarvitsenud need omavahel üldse sobida. Kerkisid keerulised, gootikast innustatud või siis renessansi- ja barokiaegseid losse jäljendavad hooned. Isegi tööstushoonetele lisati keskaegsete kirikute või muude hoopis teisel eesmärgil loodud ehitiste detaile. Sellist mitme stiili kokkusobitamise põhimõtet nimetatakse **eklektikaks** ning vastavalt tekkinud

arhitektuurilaadi eklektitsismiks. Seoses tööstuse tormilise arenguga 19. sajandil kasvasid linnad tohutu kiirusega ning täitusid just selliste loominguliselt väeste eklektiliste ehitistega, millel siiski ei puudunud mõnikord ka oma võlu või põnevus. Küllalt palju leidub neid ka Eestis.

Tiiu Viirand, "Kunstiraamat noortele" ; kirjastus "Kunst", 1984.

Nii klassitsism kui ka romantism olid mõlemad valdavalt elukauged kunstinähtused, sest nad idealiseerisid minevikku ja võtsid oma ainestiku möödunud aegadest. Seevastu 19. sajandi keskel tegutsemist alustanud **realistid** huvitusid just oma kaasajast ja lähemast ümbrusest, tavalistest inimestest ja argielust. Nad püüdsid anda reaalsust, s. t. kõike olemasolevat - loodust, inimesi jm. - edasi loomutruult, ilma seda kuidagi moonutamata või ilustamata. Seejuures ei saanud neile märkamatuks jääda ka elu varjuküljed ning needki leidsid tee osa realistide loomingusse. Oma kaasaja puuduste esiletoomisega püüdsid realistid ühtlasi ka kaasa aidata nende puuduste kõrvaldamisele. Ühiskonna puuduste suhtes kõige kriitilisemalt meelestatud realiste nimetatakse **kriitilisteks realistideks** - nende tegutsemisaeg jääb 19. sajandi lõpupoolde.

Corot. Maastik

T. Rousseau. Metsaserv Fontainebleau's

Millet. Viljapeade korjajad

Corot

Barbizoni koolkond

Millet

Kõigepealt kerkis realism esile maastikumaalis. Juba inglasel Constable'il (romantism) oli sugemeid realismist. Samuti jõudis prantslane **Camille Corot** (1796-1875), kaunite hõbekalt sillerdavate romantiliste looduspiltide autor, lõpuks välja realismini. Corot oli vanim liige nn. **Barbizoni rühmas**. Sinna kuulunud maastikumaalijad elasid tagasiõmbunud väikeses Barbizoni külas Pariisi lähedal ja pühendasid end looduse ilu ülistamisele. Barbizonis töötas ka talupoegade kujutajana tuntuks saanud **Jean Francois Millet** (1814-1875). Tema ei näidanud talupoegi mitte jõude- või puhkehetkil, vaid maalid neid raske töö juures. Suured ja veidi kohmakad, kerkivad pruunikatel nukratoonilistel põllulagendikel tumedate siluettidena talumeeste kujud. Mõnel maalil on nad tööst kurnatud ilmel nõjatunud hetkeks labida- või kõplavarrele hinge tõmbama. Arvatavasti tuntuim Millet' maal on "Viljapeade korjajad". Õhtupäikesest valgustatud pruunikal kõrrepõllul näeme kummardamas kolme naist. Need on vaesed, kel vana kombe kohaselt lubatakse korjata päevase koristuse ajal maha pudenenud viljapäid. Kuid taamal, kus lõpetatakse saagi kokkupanemist, kõrguvad suured kullakad viljavirnad. See on kurb maal vaesusest ja rängast tööst.

Courbet. Matus Ornans'is

Courbet. Kivilõhkujad

Courbet. Tere, härra Courbet!

Courbet

Tõeline realismi eestvõitleja oli prantslane **Gustave Courbet** (1819-1877). Ta väitis, et pole tähtis, kas maalitakse ilusaid või inetuid asju peaasi, et seda tehtaks hästi. Courbet' enda teostest oli murrangulise tähtsusega hiiglasuur 6 m pikkune maal

"**Matus Ornans'is**", millel on kujutatud üle 40 peaaegu elusuuruses matuselise. Kõik on siin kirjeldamatult tavaline, ilma vähimagi ülevusetä: päikseta päev, leinajate tumedad rõivad, millest eralduvad vaid mõned heledad tanud, pisarais silmle surutud taskurätikud või vaimulike valged ja punased rüüd. See on nagu tükk tõelist elu. Isegi pildi ülesehitus rõhutab argipäevasust: matuseliste tihedat üle pildi suunduvat põikrivi näivad oma raskusega nagu maadligi suruvat taamal paistev heledast kivist astang ja tühi kõle taevariba selle kohal. Klassitsismi või ka juba romantismiga harjunud vaatajale olid sellised teosed vastuvõetamatud ning Courbet'i tuli palju võidelda realismile eluõiguse saavutamise eest. Teistest Courbet'i teostest on tuntuim "**Kivilõhkujad**".

Daumier. 1831. aasta poliitilised maskid

Daumier. Kolmanda klassi vagun

Daumier. Pesunaine

Daumier

Prantsuse realistide hulka kuulus ka karikaturist **Honoré Daumier** (1808-1879). Tuhandete viisi on säilinud ta poliitilise sisuga pilkepilte, palju on ka selliseid, kus ta naerab välja väikekodanlaste rumalust ja piiratust. Daumier' karikatuurid on väga ilmekad, tugevate heleda ja tumeda kontrastidega, julgelt lihtsustatud vormidega. Muidugi on neis kasutatud ka moonutusi, kuid et meister lähtus neis ikkagi tegelikust elust, mõjuvad ta tööd väga usutavalt ja loomulikult. Daumier tegeles ka skulptuuri ja maalikunstiga. Ta tumedatoonilistel maalidel näeme argielu, näiteks Pariisi pesunaisi, kes hommikuhämaruses tulevad jõe äärest pesu loputamast.

Kõige ühiskonnakriitilisema hoiaku võttis realism Venemaal. Seal töötas 19. sajandi II poolel palju kunstnikke, kes oma loominguga tahtsid kaasa aidata vaesema rahva elu parandamisele. Näiteks talupoegade viletsust andis eriti usutavalt edasi **Vassili Perov** (1833-1882).

Perov. Matus

Repin. Burlakid Volgal

Repin. Žaporoožlased kirjutavad kirja Türgi sultanile

Repin

Vene realiste

1870. aastal lõi grupp noori vene kunstnikke rändnäituste ühingu, mille venekeelse nimetuse järgi neid hakati hüüdma **peredvižnikuteks**. Oma loomingus eelistasid peredvižnikud olustikumaali kui sobivaimat vahendit rahva raske elu näitamiseks. Peatahelepanu pöörasid nad maali sündmustikule, jättes tagaplaanile välise ilu ja värvid. Viimased ongi tihtipeale tumedad ja tuhmid, sobides nii siiski rahva elu halluse ja troostitusega, mida peredvižnikud näidata püüdsid.

Hoopis värvikamaid, vaba elava maalimisviisiga töid lõi andekaim vene realist **Ilja Repin** (1844-1930). Sellel viljakal meistril oli maale nii Venemaa ajaloost kui oma kaasajast; ajaloomaalidest on populaarseim "Žaporoožlased kirjutavad kirja Türgi

sultanile”, kunstniku kaasaega käsitlevatest töödest aga "Burlakid Volgal" - maal inimestest, kes oma jõul vedasid laevu mööda Volgat vastuoolu üles. Suuri ajaloomaale lõi **Vassili Surikov** (1848-1916). Kuigi ta kujutas sündmuse minevikust, ei ilustanud ta neid nagu romantikud, vaid säilitas elutõe.

Skulptuuris suutis realistlik suund vähem läbi lüüa, sest kujurid sõltusid rohkem tellimustest kui maalijad. Ometi lõi belglane **Constantin Meunier** (1831-1905) jõulisi kujusid tööstustöolistest ja kaevuritest. Tema teostes peegeldub tööinimeste tugevus ja hingeline suurus. Kaks Meunier' reljeefi on jõudnud ka Tallinna; nad asuvad Mere puiesteel nr. 4 ühe tööstushoone väravatel.

Surikov. Streletsid hukkamise hommik

Meunier. Terasesulataja

Köler. **Ema portree**

Realismi tähe all sündis ka **eesti** rahvuslik kunst. Esimene väljapaistev eesti soost kunstnik oli **Johann Köler** (1826-1899), kelle maalides võib juba leida pürgimist elutõe poole, kuigi ta käsituslaad oli enamasti akadeemiline. Täiesti realistlikud on aga kunstniku isa ja ema portreed. Need lihtsaid, kuid väarikaid vanu taluinimesi kujutavad maalid on haruldaselt tõepärased ja ilmekad. Köler töötas peamiselt Peterburis, käis ka Lääne-Euroopas, kuid realismini jõudis siiski ilma prantsuse realistide eeskujudeta.

Tiiu Viirand, "Kunstiraamat noortele" ; kirjastus "Kunst", 1984.

Looduslähedase maalikunsti kõige äärmuslikuma suunana arenes 1870-ndate aastate Prantsusmaal välja **impressionism**.

Selle voolu nimetus pärineb sõnast "impessioon", mis tähendab muljet - impressionistid nimelt püüdsid jäädvustada hetkelisi muljeid, mis nad said ümbritsevast elust ja loodusest. Nad väitsid, et enne neid polnud veel keegi kujutanud looduses nähtut päris õigesti. Ikka anti kogu pildi pind ühetaolise täpsusega. Tegelikult suudab aga inimese silm selgesti näha ainult väikest osa ümbritsevast, kõik muu hajub valguse ja värvi ebaselgesse mängu. Seepärast loobusid impressionistid oma maalidel teravatest piirjoontest ja mustadest varjudest. Nad ei maalinud mitte niivõrd esemeid, kui just neid ümbritsevat valgust ja õhku. Huvist valguse maalimise vastu töötasid nad otse looduses, heleda päikesepaiste käes. Nad kasutasid heledaid puhtaid värve ja asetasi need lõuendile väikeste komataoliste pintslitõmmetega. Sellised värvilaigukesed andsid õige tooni alles teatud kauguselt vaadates, nad löid mulje otsekuu kuuma suvepäeval virvendavast õhust Impressionistide värvikasutusele andsid mõningast eeskujut romantik **Delacroix'**, samuti inglaste **Constable'i** ja **Turneri** tööd.

Impressionistid töid suure muutuse ka maalide ülesehitusse. Varasematel aegadel oli see ikka olnud niivõrd läbimõeldud ja tasakaalustatud, et pildi tegelased näisid tihti teadlikult poseerivat. Impressionistid haarasid aga nagu juhuslikke löike ümbritsevast; võis juhtuda isegi nii, et pildi serv lõikas pooleks mõne tegelase või eseme.

Caillebotte. Pariisi tänav vihmajas

Alfred Sisley. Üleujutus Port-Marly's

Berthe Morisot. Õmblev neiu

Sisley

Teisi impressioniste

Impressionistid ei otsinud mingit erilist huvitavat sisu oma teostele, nad maalisid tavalisi esemeid, maastikke, linnavaateid ja oma kaasaegseid inimesi. Muidugi võis päris kosutav olla, näha maalid midagi tõelist pärast seda, kui nii paljud 19. sajandi kunstnikud olid huvitunud ammu möödunud aegadest või kaugete maade eksootikast. Teiselt poolt aga suhtusid impressionistid oma maalidel kujutatavasse lausa kiretult, püüdes vaid äärmise täpsusega edasi anda selle välist külge. Et näidata, kuivõrd suur tähtsus on õhu ja valguse lühiajalistel ilmingutel, hakkasid nad maalima samu vaateid erinevatel päeva- ja aastaegadel, saades nii hoopis erineva meeleolu ja värvikasutusega teoseid.

Väga palju tuli impressionistidel võidelda oma kunsti eest. Et nende tööd ametliku kunsti näitustele ei pääsenud, korraldasid nad ise mõned näitused, millele said aga osaks äärmiselt vaenulik vastuvõtt, vaatajate ja ajakirjanike sõim ning mõnitused. Impressionistide poolt tehtud uuendusi, nende teoste erilist võlu ei mõistetud enne kui alles paarikümne aasta pärast, kui impressionistid olid juba kõik vanad mehed. Tänapäeval hinnatakse neid aga väga kõrgelt ja nende tööd kuuluvad muuseumide hinnatumate aarete hulka.

Monet. Impressioon. Tõusev päike

Monet. Roueni katedraal õhtuvalguses

Monet. Talvemaastik

Kõige puhtakujulisem impressionist oli **Claude Monet** (1840-1926) oma heledate, nagu võbelevate maastikuvaadetega. Tervete seeriatena korduvad tal maalid heinakuhjadest, vesirooside alla peitunud tiigipinnast, pappialleedest ja muudest vaadetest, loodud erinevatel kellaaegadel ja eri ilmaga - kord hääbumas õhtuvalgusse, kord hajumas kuumalt virvendavasse keskpäevapäikesesse. Hommikuudune sadamavaade "Impressioon. Tõusev päike" andis otsese tõuke rühmitusele nime andmisel

Pissarro. Montmartre bulvar pilvisel hommikul.

Renoir. Näitlejatar Jeanne Samary portree.

Renoir. Supleja

Kõik impressionismi kohta öeldu sobib ka **Camille Pissarro** (1830-1903) puhul - tema suurlinnavaadetest näeme Pariisi bulvareid arvutu hulga sõidukite ning tumedate värelevate täpikestena antud jalutajatega.

Peamiselt inimeste kujutamisele pühendas end **Auguste Renoir** (1841-1919). Ta maalid kaunitest, õrna lapseliku näoga täidlastest naistest või siis linnarahva lõbustustest ja rohelissesõitudest on loodud erilise maheduse ja pehmusega.

Manet. Olympia

Manet. Eine roheluses

Degas. Sinised tantsijannad

Impressionistide rühmitusega seotakse mitmeid kunstnikke, kes ise päris puhtakujulised impressionistid polnudki, näiteks **Edouard Manet** (1832–1883), kelle tööd "Olympia" ja "Eine roheluses" olid kunstinäitustel palju kära tekitanud nii oma maalimisviisi kui ka vabameelse sisu tõttu. Manet oli impressionistide sõpruskonnale

pigem vanem sõber ja toetaja nende võitluses oma kunstile eluõiguse saavutamise eest.

Kunagi ei omandanud päris impressionistlikku pintslitehnikat **Edgar Degas** (1834-1917), kuid teda ühendab impressionistidega ta tööde nagu juhuslikuna tunduv ülesehitus, heledad toonid ja püüd vangistada üürikesi muljeid. Ta lemmikained ballett ja ratsavõistlused andsid selleks ohtralt võimalusi. Degas ei püüelnud erilise ilu poole, vaid kujutas ka inetuid nägusid ja poose, tihtipeale ilmneb ta töödes mingi sapine joon.

Rodin. Jumala käsi

Rodin. Mõtletaja

Rodin. Calais' kodanikud

Impressionism oma värvide ja varjundite, kõige hetkelise ja muutuva eelistamisega sobis peamiselt maalikunstile. Siiski leidis ka meister, kes püüdis impressionismi sobitada skulptuuriga. See oli prantslane **Auguste Rodin** (1840-1917). Rodin tõi skulptuuri näiliku viimistlematuse, lausa elavalt tukslevad kivi- või pronksipinnad ja nagu liigutuse pealt tabatud poosid. Teiselt poolt aga olid ta teoste tundelisus ja paatos võõrad impressionismile.

Haarava monumendi lõi Rodin Calais' linna kangelaslikele kodanikele, kes Saja-aastase sõja ajal enda elu teiste linnakodanike eest ohverdasid.

Seurat. Seine'i jõgi Grande-Jatte'i saare juures

Seurat. Tsirkus

Paul Signac. Mänd Saint-Tropez' lähedal

Impressionismil oli veel lühike järg voolu näol, mida nimetatakse **neoimpressionismiks** (neo = uus, seega uusimpressionism). Selle rajaja ning peaesindaja oli **Georges Seurat** (1859-1891). Neoimpressionistid uurisid teaduslikult seda, kuidas inimese silm näeb värve, ja sellele vastavalt löid siis oma teosed. Värvid asetati lõuendile puhtana, kindlas suuruses punktikestena. Ka värvide valikul polnud kunstnik vaba, näiteks varjud võisid olla ainult valgustatud osa täiendvärvuses (sellised täiendvärvuste paarid on punane-roheline, sinine-oranž ja kollane-lilla). Nii jättis kogu maal eredavärvilise mosaiigi mulje ega meenutanud enam kuigivõrd looduses nähtut.

Tiiu Viirand, "Kunstiraamat noortele" ; kirjastus "Kunst", 1984.

